

УДК 346.77:44

Леонід Кравчук

**ПРЕСА ЯК ЗАСІБ РАДЯНІЗАЦІЇ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ
(ВЕРЕСЕНЬ 1939 – ЧЕРВЕНЬ 1941 РР.)**

Формуючи радянську світоглядну модель, на окупованій території Західної України, партійна номенклатура приділяла засобам масової інформації особливу увагу. Найбільш доступною і домінуючою в плані агітації на той час була преса, через яку найлегше нав'язувалися марксистсько-ленінські цінності місцевому населенню, чужі їм за духом і змістом. У цій статті досліджено основні чинники утвердження радянської преси як домінуючої та безальтернативної системи інформування мешканців краю.

Ключові слова. преса, сталінським шляхом, ленінський дороговказ, соціалістичне змагання, комуністична партія.

Новостворені радянські органи влади виходили з того, що реалізація управлінської державної політики на підлеглий території неможлива без її інформаційного забезпечення, без функціонування підконтрольної владним структурам періодичної преси. У вересні 1939 р. на Тернопільщині розгорнуло діяльність тимчасове управління, яке насамперед взялося перебудовувати місцеве господарство, відновлювати роботу транспорту, телефонного й поштового зв'язку, торгівельних організацій, лікарень, навчальних і культосвітніх закладів, преси. Першою радянською газетою, яку читали тернополяни, відразу після приєднання, була армійська «Червона Україна», яка виходила в Тернополі впродовж 17 вересня – 2 жовтня 1939 р. З жовтня 1939 р. в обласному центрі видавали українською мовою щоденну газету «Вільне життя», як орган тимчасового управління. Наприкінці вересня 1939 р. в Тернополі відкрилися кіоски для продажу газет, журналів та іншої радянської літератури. Через місяць тернополяни одержали близько 20 тис. примірників періодичної преси 34 назв [1 с. 83–84].

Формування системи засобів масової інформації здійснювалося одночасно із утворенням управлінських структур, мережі виробничих, соціально-побутових і культурно-освітніх закладів. Зауважимо, що радянський дослідник тогочасного періоду історії України Т. Соколовська, розкриваючи роль преси, наголошувала, що «Комуністична партія на всіх етапах соціалістичного будівництва величезну увагу приділяла пресі. Створена і керована партією преса виросла в могутню силу і стала найбільш гнучким знаряддям керівництва, незламним засобом впливу на маси...» [2, с. 238–239]. Формування радянської преси в західних областях розпочалася буквально в перші дні після приходу Червоної армії. У вересні 1939 р. почали виходити обласні газети. Упродовж 1940 р. створено багато районних газет. У Львівській області у вересні 1940 р. виходило 12 районних газет, тираж яких доходив до 45 тис. екземплярів; у Тернопільській області на травень 1940 р. друкувалося – 12 газет, у Волинській області – 5. Як свідчать тогочасні історики-марксистки, що трудящі західних областей почали одержувати центральні і багато республіканських газет і журналів, кількість яких зростала щомісяця. У Львові у квітні 1940 р. було 25 тис. передплатників, а через місяць їх кількість зросла до 36 тис. Якщо у Волинській області в січні 1940 р. трудящі одержували 40685 екземплярів газет і 19642 екземпляри журналів, то уже в травні 1940 р. передплачувалося 64051 примірників газет і 22121 примірників журналів. У Підбузькому районі Дрогобицької області кількість газет і журналів у порівнянні з їх кількістю до приєднання збільшилась у 16 разів, а у Зборівському районі Тернопільської області – більше як у 21 раз [2, с. 238–239].

Преса в західних областях УРСР перетворилася у могутнє знаряддя агітації і пропаганди ідей партії, знаряддя організації і мобілізації трудящих на виконання завдань соціалістичного будівництва. Преса відігравала значну роль у висвітленні досягнень соціалістичного суспільства, вихованні нового ставлення до праці, почуттів колективізму та патріотизму. Газети західних областей з більшовицькою гостротою викривали українських буржуазних націоналістів, виховуючи у трудящих непримиренне ставлення до ворогів радянської влади [2 с. 238–239].

Радянська влада створювала необхідні умови для функціонування друкованого засобу масової інформації, а преса віддачувала владі бажаним для влади інформаційним продуктом, підготовленим і представленим читачеві у доступній для нього формі. У одному із досліджень радянського періоду знаходимо ілюстрацію такого взаємозв'язку в характерних для радянської історіографії тонах: «З кожним днем зростав інтерес трудящих до радянської періодичної преси. Високий авторитет мали газети «Правда», «Известия», «Красная звезда», «Комуніст», «Безбожник» [3 с. 333].

Відразу, після «визволення», почали виходити обласні газети «Радянська Волинь» (м. Луцьк), «Більшовицька правда» (м. Дрогобич), «Вільна Україна» (м. Львів), «Червоний прапор» (м. Рівне), «Радянська Україна» (м. Станіслав), «Радянська Буковина» (м. Чернівці), «Вільне життя» (м. Тернопіль), обласні молодіжні, а в усіх районних центрах – районні газети [3, с. 333].

Усі згадані центральні і місцеві періодичні видання повною мірою і повсякчас працювали на те, щоб створити ідеальну картину масового схвалення населенням західноукраїнських земель політичних кроків нової влади: «Заходи Комуністичної партії і Радянського уряду щодо революційної перебудови економічного життя. Народної освіти, системи вищої школи. Науки, культури, народної творчості та мистецтва знаходили відгук у серцях трудящих визволеного краю, сприяли розвитку соціалістичної культури, вихованню почуття радянського патріотизму й інтернаціоналізму, формуванню політичної свідомості й громадянської активності трудящих, згуртуванню їх навколо партійних організацій та органів радянської влади в боротьбі за торжество соціалізму на визволених землях» [3 с. 333] .

Грандіозні масштаби такої уніфікації значною мірою забезпечувалися періодичною пресою. На початку 1940 р. у західних областях УРСР видавалося 53 газети. Тираж тільки обласних і районних газет становив загалом понад 280 тис. примірників, причому більша його частина припадала на щоденні газети. Усі ці видання за змістом були подібні одна до одної та до своїх київських і московських «сестер». Від різнопланової інформації та полеміки на шпальтах періодичних видань попереднього періоду, нехай і не таких значних за тиражами, не залишилося й сліду [4, с. 9].

Радянська преса фактично перестала бути пресою в класичному розумінні цього слова, а редакції радянських газет перестали бути творчими колективами. «Більшовицька редакція нічим не подібна до редакції «буржуазних» газет. Її члени не мають ні змоги, ні права проявляти якусь ініціативу, виявляти свій талант. Робота редакції щодня розпочинала засідання, на якому секретар редакції накреслював план випусків на перспективу. Усе те актуальне і нове, що може принести кожен наступний день, не має для більшовицької газети жодного значення. Преса в особі редакторів і редакційних колегій планувала, пропагувала і підбирала відповідний матеріал для друку.

Партійний комуністичний календар визначав редакторам теми: роковини вождів комунізму, дати, пов'язані із визначними подіями більшовицької революції, різні державні свята – день за днем, усе заздалегідь передбачене на цілий рік. У кожному виданні йшлося про те, про що необхідно писати. Наприклад, журналіст просив виборця дати характеристику кандидату в депутати, за якого голосуватимуть на наступних виборах. Виборець відповідав, що не знає цього депутата. Однак наступного дня в газеті з'являлася стаття, у якій згаданий виборець вихваляв заслуги майбутнього депутата. Статтю, зрозуміло, готувала редакція. До речі, редакції фальсифікували і спотворювали навіть фахові статті авторів-професіоналів, аргументуючи свої редакційні зміни тим, що їй краще відомо, яким має бути зміст статті, бо публікація в газеті повинна нести широкому загалу не абстрактні ідеї, відірвані від життя, а живе слово пропаганди. Через те статті у більшовицькій пресі схожі за своїм пропагандистським змістом та ідеологічною спрямованістю [5, с. 228].

Усі друковані засоби масової інформації Тернопільщини були узаконені партійно-державною владою, тобто, спільною постановою Тернопільського облвиконкому і бюро Тернопільського обкому КП(б)У 20 грудня 1939 р. Серед них – орган Тернопільського обкому партії та облвиконкому – газета «Вільне життя» зі щоденним випуском на 4 стор. тиражем у 40 тис. примірників; орган обкому та міськкому ЛКСМУ «Комсомолец» на 2 сторінках випуском 15 разів на місяць тиражем 25 тис. примірників; повітові газети «Нове життя» Чортківського повіту (щоденний випуск на 4 стор. тиражем 5 тис. примірників – примітка автора) «Червоний Збараж» Збараського повіту (щоденний випуск на 2 стор. тиражем 6 тис. примірників – примітка автора); «Прапор волі» Зборівського повіту (щоденний випуск на 4 сторінках тиражем 5 тис. екземплярів – примітка автора); «За нове життя» Буцацького повіту (випуск 15 раз в місяць на 2 стор. тиражем 5 тис. екземплярів – примітка автора); «Більшовик» Підгаєцького повіту (15 раз в місяць на 2 стор. тиражем 5 тис. екземплярів – примітка автора); «Ленінським шляхом» Теревовлянського повіту (щоденний випуск на 2 стор. тиражем 4,5 тис. екземплярів – примітка автора); «Сталінським шляхом» Копичинецького повіту (випуск 15 раз на місяць на 2 стор. тиражем 4 тис. екземплярів – примітка автора); «Червоний жовтень» Борщівського повіту (щоденний випуск на 2 стор. тиражем 4 тис. екземплярів – примітка автора); «Червоні Бережани» Бережанського повіту (щоденний випуск на 2 стор. тиражем 5 тис. екземплярів – примітка автора); «Сталінським шляхом» Кременецького повіту (щоденний випуск на 2 стор. тиражем 7 тис. екземплярів – примітка автора); «Червоний прапор» Заліщицького повіту (випуск 15 раз на місяць на 2 стор. тиражем 4 тис. екземплярів – примітка автора) [6, арк. 1].

З часу їх затвердження діяльність обласних і районних газет постійно перебуває у полі зору партійних органів. Закономірно, що першим під контроль бюро обкому потрапив друкований орган обласного комітету партії і облвиконкому – газета «Вільне життя». Віддавши належне редакції, за «значну роботу в справі популяризації і роз'яснення серед трудящих мас області рішень партії і

уряду», бюро обкому вказувало на суттєві недоліки в її роботі: не сформований робсількорівський актив, недостатньо використовується місцевий матеріал, що відображав би багатогранне життя трудящих області в умовах радянської влади, не пропагуються кращі взірці роботи окремих підприємств, навчальних закладів, сільських трудівників [7, арк. 19–20].

Принциповим упущенням в роботі редакції були недостатні зусилля із виконання рішення ЦК КП(б)У «Про постановку партійної пропаганди у зв'язку з випуском «Короткого курсу історії ВКП(б)»: «... до цього часу на сторінках газети не опубліковані теоретичні статті, консультації, не розкривається робота партійних кабінетів з цього питання і в загальному недостатньо висвітлюється хід масово-політичної і пропагандистської роботи в області» [7, арк. 19–20].

У зв'язку з цим, відділу пропаганди та агітації обкому КП(б)У доручено провести нараду працівників редакції щодо усунення згаданих недоліків. Прийняті конкретні організаційно-адміністративні рішення: редактора газети зобов'язано проводити щоденні 5–10-ти хвилинні наради з працівниками редакції, сформувати робсількорівський актив і практикувати систематичні наради з ним при редакції газети, в лютому 1940 р. провести обласну нараду робсількорів, постійно публікувати статті та консультації з питань вивчення «Короткого курсу історії ВКП(б)» [7, арк. 19–20].

Відділ пропаганди і агітації обкому КП(б)У скликав 25 січня 1940 р. обласну нараду редакторів повітових газет, на якій обговорювалися завдання обласної преси на поточний період, зокрема, питання організації стінних газет на підприємствах, установах і навчальних закладах, а також вперше заслухано звіти редакторів окремих повітових газет про роботу в минулому році. Доповідали редактори підгаєцької повітової газети «Більшовик», збараської «Червоний Збараж» і чортківської «Нове життя». Ця нарада, як і інші наступні, проходила за участю завідувача сектором преси і секретаря обкому КП(б)У з питань ідеології [7, арк. 24].

Отже, підпорядкована партійно-державній бюрократії преса перестала бути засобом масової інформації, а перетворилася на потужне і підступне знаряддя тотальної дезінформації. Внаслідок підпорядкування всієї культурної сфери, в тому числі преси, безпосередньому контролю державно-партійних органів визначальною рисою духовного життя суспільства стала одноманітність.

Список використаних джерел

1. Історія міст і сіл УРСР. Тернопільська область / Гол. ред. кол. Нечай С. П. – К., 1973. – 640 с. 2. Соколовська Т. Г. Культурне будівництво у західних областях УРСР в перші роки радянської влади: вересень 1939 – червень 1941 рр. 40 років Великого Жовтня / Т. Г. Соколовська. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1957. – 299 с. 3. Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною / За заг. ред. Сливки Ю. Ю. – К.: Наукова думка, 1989. – 482 с. 4. Ковалюк В. Р. Культурологічні та духовні аспекти «радянзації» Західної України (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) / В. Р. Ковалюк // Український історичний журнал. – 1993. – № 2–3. – С.9. 5. Західня Україна під большевиками. ІХ.1939 – VI.1941. Збірник. За ред. Мілени Рудницької. – Нью-Йорк, 1958. – 494 с. 6. Державний архів Тернопільської області (далі – Держархів Тернопільської обл.), ф. П-1, оп. 1, спр.1, арк.1. 7. Держархів Тернопільської обл., ф.П-1, оп.1, спр.6, арк.19–20, 24.

Леонид Кравчук

ПРЕССА КАК СРЕДСТВО СОВЕТИЗАЦИИ ТЕРНОПОЛЬЩИНЫ (СЕНТЯБРЬ 1939 – ИЮНЬ 1941 ГГ.)

Формируя советскую мировоззренческую модель на оккупированных территориях Западной Украины, партийная номенклатура уделяла средствам массовой информации особое значение. Наиболее доступной и доминирующей в плане агитации в то время была пресса, которая навязывала марксистско-ленинские ценности местному населению, чужие им по духу и содержанию. В данной статье исследованы основные факторы утверждения советской прессы как доминирующей и безальтернативной системы информирования жителей края.

Ключевые слова: пресса, сталинским путем, ленинский указатель, социалистическое соревнование, коммунистическая партия.

Leonid Kravchuk

THE PRESS AS A MEANS OF TERNOPIL SOVIETIZATION (SEPTEMBER 1939 – JUNE 1941)

Shaping the Soviet ideological model for occupied Western Ukraine party nomenclature media, udilyala attention. And it is most accessible and dominant in terms of campaigning at the time was the press, through which most easily imposed marsysko-lenininski value of the local people who were strangers to them in spirit and content. In this article the main factors strengthening the Soviet press as the dominant and non-alternative systems of informing the inhabitants of the land.

Key words: press, by Stalin, Lenin pointer, socialist competition, the Communist Party.